

Szíjártó Imre

Eszterházy Károly Főiskola

szimre@ektf.hu

A BLOG MINT A FILMÉRTÉS MŰFAJA

Kulcsszavak: web2, blog, filmes tematikájú blogok, mozgóképértés, filmértési stratégiák, mozgókép-pedagógia

Az előadás abból a feltételezésből indul ki, hogy a befogadói közösség tagjainak kulturális tájékozódását, filmválasztási szokásait és filmértését nagyban befolyásolják azok tematikus blogok, amelyekben a szerzők filmekről alkotnak véleményt. A feltételezés alapja egyrészt a hasonló blogok nagy látogatottsága, másrészt azok a párhuzamok, amelyeket a blogokban működtetett, illetve a hallgatói elemzésekből kimutatható filmértési stratégiák között láthatunk. A blogok olvasása és a hallgatók munkái között sokszálú összefüggés lehet. Az előadásban felvázolt kutatás további pontja éppen ez lesz: indokoltnak látszik a felsőoktatásban tanuló diákok írásos munkáinak és filmekről való szóbeli megnyilvánulásainak vizsgálata.

A blogok felfogásunk szerint a filmekről való beszéd nem szakmai indíttatású, közvetlen élményeken alapuló, az impresszionisztikus filmértés elmeit tartalmazó, ugyanakkor nagy tájékozottságot feltételező és mozgékony műfajba rendeződnek. A műfaj rendkívüli sokszínűséget mutat.

Az előadás a legismertebb, következésképpen a legnagyobb hatású blogok filmértelési stratégiáit vizsgálja abból a szándékból, hogy empirikus háttérrel szolgáltasson a további kutatáshoz – a blogok mozgóképértési stratégiái és a hallgatók ítélezési rendje összekapcsolásához.

A módszer

A vizsgálat mindezek alapján szövegközpontú módszereket követel meg. Tulajdonképpen a szoros olvasás továbbfejlesztett változatáról van szó, amely azonban nincs, és nem lehet tekintettel a vizsgált szövegekben olvasható állásfoglalások tartalmára. A feladatunk ugyanis azoknak a filmértési eljárásoknak, logikáknak, stratégiáknak és gyakorlatoknak a számbavétele, amelyek a blogokon olvasható mikroelemzések háttérében állnak. Az alábbiakban tehát néhány internetes oldal szövegeit vizsgáljuk az értelmezési stratégiák jellemző vonulatai értékelésének szándékával. A vizsgált szövegek természetesen nem szakmai jellegű és indíttatású elemzések – a blog fő vonása éppen az, hogy bárki gyakorolhatja, aki filmekről akar megnyilatkozni. Kétségtelennek látszik ugyanakkor, hogy a szövegekben valamennyi szerző azokat a műértési eljárásokat mozgósítja, amelyeket az iskolában, a sajtóban és egyéb forrásokból sajátított el. Ez még akkor is igaz, ha hozzátesszük: a szerzők számos alkalommal programszerűen határolódnak el az iskolás, akadémikus, szakszerű értelmezési módok használatától, és erősen hangsúlyozzák véleményük szubjektív, elfogult, esetleges és közvetlen élményeken alapuló mivoltát. A blogok lényege éppen ez: számos közvélekedést, féligazságot, közkeletű

bölcsességet, közhelyet sodornak magukkal, ilyenként tehát képet adnak az értelmezői közösség filmértéséről, kulturális tájékozódásáról, végső soron pedig a világméretéről.

A források – az empirikus anyag

Az idézett oldalak többfajta műfajt mozgatnak. Olvashatunk filmajánlót, hagyományosnak mondható filmkritikát, ismertetőt, kommentárt, közvetlen nézői benyomásokat összefoglaló naplót, rajongói ihletésű vagy éppen ellenérzések diktálta írást, háttérinformációkat tartalmazó forgatási beszámolót. Az elemzett szövegek egy része tehát nem feltétlenül elemző szándékú, ugyanakkor bennük is megvannak a keresett értelmezési módszerek törmelékei – a blogok filmértését éppen ez a mozaikos jelleg, töredékesség és reflektálatlanság jellemzi.

Az alábbiakban csak azokat az idézeteket jelöljük teljes címmel, amelyek helye vélhetőleg nem fog változni – a többiek csak az oldal címével azonosítjuk. Az idézetek jelen előadásunkban betűhív átirásban szerepelnek.

A források jellege

A források tehát gyakorta nem értelmező-elemző-kritikai fórumként azonosítják magukat. A blog eleve ellenkulturális jellegű műfaj, tehát nem domináns és nem preferált olvasatokkal szolgál. Az egyik oldal fejlécében például ez olvasható: „Trágárak és politikailag inkorrektek vagyunk.”

Öntételezés és önkép

A fősodorbeli filmkritikától sem idegen az, hogy az értelmezői gesztus a szerző önértelmezésének terepévé válik. A hasonló indítékok alapján előálló szöveg tehát nemcsak a filmet helyezi el valamiféle kulturális mezőben, hanem a szerzőt is. Az alábbi idézetben mindez azzal egészül ki, hogy a szerző programszerűen kizárja magát a kultúra bizonyos regisztereiből. Ez a gesztus ugyanakkor együtt jár újabb, a szerző képzetében vertikálisnak elképzelt mezők megnyitásával, hiszen az általa képviselt ízlés és tájékozódás megtalálja a hozzá képest alárendelt kulturális tereket: „...egyszerű szemétfilm-rajongói lelket is megterhelte a sztori komplikáltsága, amely leginkább egy pusztában egyenesen menő autópálya bonyolultságához hasonlítható, vagy Kelemen Anna agyhullámainak sík vonalához.”¹ A szövegnek egy másik eleme érdekes: a továbbiakban lesz még szó arról, hogy a szerzők képzeletében az 'egyszerű történet – rossz film' összefüggés munkál, azaz az elemzők a történet egyfajta bonyolultságát követelik meg a filmekről.

A szöveg azonosításának stratégiái

Elemi befogadói törekvés a műalkotás egysége és teljessége mibenlétének meghatározása. Ez az írásos alkotások esetében egyszerűnek tűnik, hiszen a szöveg látszólag könnyen azonosítható, illetve elkülöníthető a környezetétől – mindezt az internetes megjelenés és a hipertextre épülő hálózatok nyilvánvalóan megváltoztatták. A filmekkel

¹ <http://kritikusszemmel.blogspot.com>

megfigyeléseink szerint az történt, hogy valamennyi bemutatót metaszővegek sokasága előz meg: előzetesek, beharangozó, forgatási beszámolók és kiszivárogtatások, trailerek, werkfilmek, alkotói interjúk. Ezek a készülő filmekről szóló előrejelzések rendkívüli mértékben meghatározzák és ilyen értelemben preformálják a befogadói várakozásokat. Ennek visszhangja a blogok gyakori fordulata: 'az előzetesekhez viszonyítva a film más élményt adott', 'a trailer alapján nem erre számítottam'. Rendkívül gyakori, hogy az elemzők a trailer információit egyszerűen ráolvassák a teljes és kész filmre, mintha az előzetes a film kicsinyített változata, kivonata, érvényes helyettesítője lenne. A nézők ismeretei tehát filmgyári beszámolókból és előzetesekből származnak. Ennek hatásaként mutatható ki, hogy a szakdolgozatírók nagyon gyakran akarnak írni készülő, forgatás előtt vagy alatt álló, tehát nemlétező filmekről. Ennek személeti alapja az, hogy a filmet tulajdonképpen ismerjük, hiszen a beharangozók és az alkotók nyilatkozatai teljes képet nyújtanak róla.

A szöveghasználat alapvető elvei

A film mint műfaj, művészeti ág és kifejezőkészlet azonosítása

A filmnek a kultúra egészében elfoglalt, általában vett helyéről a megfigyeléseink szerint kétfajta vélekedés él. Az egyik a filmkultúra kétosztatúságát feltételezi, és arra a vélekedésre alapszik, hogy vannak egyrészt az úgynevezett komoly filmek, amelyeknek tartalmuk, mondanivalójuk van. Ebben az álláspontban nem nehéz felfedezni az iskolai oktatás elitista szemléletének nyomait. A másik oldalon azok a filmek állnak, amelyek a szerzők szerint csupán szórakoztatni akarnak, ilyenként tehát nem maradandóak és talán kevésbé értékesek.

A másik képzet az, hogy a film tömegkulturális jelenség, tehát alapvető tulajdonsága a szórakoztató szándék: „...erre találták ki a mozit. Hogy magával ragadjon, hogy első-rakoztasson, mégha pár óránál tovább nem is tart a varázslat.”²

A cselekmény problémája

A fentiekben általánosként azonosítottuk a blogok gyakori megállapítását: 'az egyszerű történetet elmesélő filmek nem jók'. Ezzel függ össze, hogy szinte valamennyi írásban felmondják a film cselekményét. Ennek háttérében egyrészt tehát az állhat, hogy a szerzők azonosítják a filmet a saját cselekményével, másrészt a cselekményt, illetve cselekmény minőségét a film alapvető jellemvonásaként határozzák meg. A blogok és a hallgatói munkák kapcsolatára mutatunk rá, amikor rögzítjük: a hallgatók rendkívül gyakori törekvése a cselekmény ismertetése. A jelenség háttérében a 'kötelező olvasmányok röviden' divatja állhat, de szerepet játszhat az irodalmi feldolgozások filmfeldolgozásának azzal a szándékkal történő megtekintése, hogy tehát a filmekben meg lehet ismerkedni a regény cselekményével – és ez tulajdonképpen kiváltja, helyettesíti a művet.

² <http://yofilm.blogter.hu>

Elemzői szerepek

Az elemzők gyakorta vétik el az analitikus-értelmező álláspontot. Rendkívül gyakoriak a 'hogyan kellett volna a filmet másként megrendezni', 'mit változtatnék a filmen' kitételei. Ide tartozik a hibakereső oldalak elterjedése is. Olyan internetes felületekre gondolunk, amelyek sorra veszik a filmekben előforduló gyártási és technikai bakikat. A bakikeresés egyik vonulata az, amelyben a szerzők a következetes és hibátlan korhűséget kéri számon a filmekben. Ha például egy a filmben előforduló fegyvert vagy valamilyen járművet a film cselekményének ideje után fejlesztettek ki, azt súlyos hibaként tartják számon. A hasonló esetekben a szerzők figyelmen kívül hagyják a filmek törekvését a valószerűségekre, hogy ugyanis egy filmet nem feltétlenül a száz százalékos tárgyi hűség minősít, hanem a valószerűség megteremtésének sikeres mivolta.

A szöveg és környezete problémája

Évszázados értelmezői dilemma a szöveggözpontúság kérdése, tehát az az elemzés-technikai probléma, hogy vajon megengedhető-e a szövegen kívüli információk felhasználása az elemzésben. A jelenség leggyakrabban a szövegek értelmezésének életrajzi alapozásában nyilvánul meg, hogy tudniillik a művet az alkotó életrajzi mozzanataiból igyekeznek magyarázni.

Lássuk tehát, hogy a blogok szerzői miként használnak filmek kívüli információkat? A *Gázt! (Drive)* című filmről szóló megnyilatkozás betűhív átírásban: „... minden jelenet fantasztikusan jól össze van vágva (köszönhető ez annak, hogy a forgatás idejére a lakásában vágták össze a filmet a még precízebb végeredményért).”³ A szerző tehát a következő logikát alkalmazza: a film egyik hatáskeltő eszköze azért működik különösen jól, mert az alkotók egy meghatározott munkafázist bizonyos körülmények között végeztek el.

A cím mint a film alapvető azonosítója

Az írásokban nagyon gyakran kitérnek a film címének problémájára. Általánosnak mondható eljárás, hogy a címet elválasztják a filmtől és önálló tényezőként értékelik. A másik vonulat az 'illik-e a cím a filmhez' kérdése alkotja – a szerzők túlnyomó többsége a cím és az alkotás viszonyát rendkívül szűken értelmezi: egyrészt visszafelé, a film felől olvassák a címet ('a cím alapján mást vártam' – mintha bizony a cím minden esetben biztos előrejelzést nyújtana a film jellegéről), másrészt azt feltételezik, hogy a cím egyszerűen megjeleníti a film egészét.

Elváráshorizontok

A fentiekben szó volt arról, hogy a blogok filmértési stratégiáját a közvetlenség, az elsődleges élmény túlhangsúlyozása határozza meg. Nézzünk meg befejezésül egy közönségzavazást, amely a filmélmény mibenlétének meghatározását és a befogadói magatartások elkülönítését célozza. A kérdés így hangzik: „Te mennyire veszel el a filmél-

³ http://filmdroid.blog.hu/2011/09/19/drive_gazt_drive

ményben?” A válaszok azok gyakoriságának százalékában: „29% – Tengermély szinten, jóformán hipnózisba kerülök. 38% – Szeretem átélni minél jobban. Néha sikerül, néha nem. 11% – A film nekem szórakozás, ilyen kérdések nem foglalkoztatnak.”⁴

Figyelemreméltó, hogy a fenti három választ az összes szavazók 78%-a adta, tehát a válaszadók közel négyötöde a filmes szöveghasználat élményszerűségét hangsúlyozza. A film ebben az összefüggésben a befogadók szerint 'elvarázsol', 'beszippant' (a blogok rendkívül gyakori fordulata), tehát az azonosulás differenciálatlan formáit feltételezi és valósítja meg. Különösen figyelemreméltó a válaszadók harmadik csoportja. A harmadik válasznak értelmezésünk szerint két megfejtése van: vagy annyira egyértelműnek tűnik a filmbe való belemerülés, hogy a válaszadó nem akar erről beszélni, vagy pedig még a filmmel való azonosulásról szóló beszédet is elutasítja, annyira egyértelmű ez az azonosulási szándék.

Összegzés

Az alábbiakban megkíséreljük összefoglalni a blogok filmértési stratégiáinak legfontosabb elemeit.

1. Az írások legalább annyira szólnak a filmekről, mint a szerző kulturális és személyes önmeghatározásáról (ez egyébként a hagyományos publicisztikai műfajhasználatban is így van, sőt, a művészetértés állandó eleme).
2. Az írások sok olyan értelmezői sablont mozgatnak, amelyek feltételezhetően az iskolai művészetoktatásból származnak (néhány példa: a keretes szerkezet, a művek az alkotók személyes élményeit közvetlenül fejezik ki, az alkotások a rendezők érzelmeinek kifejezését szolgálják, a néző azonosulási lehetőségeket keres a filmben, az elemzés megsérti a mű egész mivoltát 'az elemzés eredendően belemagyarázás').
3. A film azonosítása a saját cselekményével, az ún. egyszerű cselekményű filmek leminősítése.
4. Az elemzői szerepek bizonytalanságai, az elemző-analitikus magatartás gyenge mivolta.
5. Az önreflexió hiánya, a nézői ítélkezés állandó felülvizsgálatának hiánya – a primér véleményalkotás a blogok szerzőinek meggyőződése szerint előbbrevaló a szakértelemnél.
6. Mindez összefügg azzal az általános vélekedéssel, hogy a film amúgy is csak üzlet, szemfényvesztés, ilyenként szórakoztatásra való, tehát nem feltétlenül értékes, következképpen nem kell komolyan venni.
7. A szórakoztatás és az ún. komoly tartalmak elválasztása.
8. Az alkotói megnyilvánulások (interjúk, önértelmezés-foszlányok) túlértékelése.
9. A filmekről szóló háttérinformációk (alkotói interjúk, a forgatásokról szóló beszámolók, előrejelzése) beemelése az elemzésbe.

Az előadásban ismertetett kutatás és annak eredményei reményeink szerint hozzájárulnak a mozgókép-pedagógia eszköztárának továbbfejlesztéséhez.

⁴ <http://filmes.network.hu/>